

Siiri Perämaa
Milla Tuormaa

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK) varhaiskasvatuksen opettaja
Sosionomi (AMK) Varhaiskasvatuksen sosionomi
Opinnäytetyö, 2023

KIELENRIKASTAMINEN VARHAISKASVATUKSESSA YMPÄRIS- TÖKASVATUKSEN MENETELMIN

TIIVISTELMÄ

Siiri Perämaa, Milla Tuormaa

Kielenrikastaminen varhaiskasvatuksessa ympäristökasvatuksen menetelmin

Sivuja 36 ja 1 liite

Kevät 2023

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK), varhaiskasvatuksen opettaja

Sosionomi (AMK), varhaiskasvatuksen sosionomi

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on luoda helppokäyttöinen ja inspiroiva materiaali kielenrikastamiseen varhaiskasvatuksessa. Materiaalin harjoitusten menetelmäksi valittiin ympäristökasvatus yhdessä yhteistyökumppanimme toimineen päiväkodin kanssa. Materiaali jaetaan ympäristökasvattajien materiaalipankki MAPPA:an, josta se on vapaasti kaikkien käytettävissä.

Luontoympäristö tarjoaa mahdollisuuden toiminnallisuudelle ja vapaalle vuorovaikutteiselle leikille, jotka tukevat lasten kielen kehittymistä. Toiminnallisuus ja eri aistien käyttö innostavat erilaisia persoonia. Materiaalin sisältämä kuvatuki ja monipuoliset harjoitteet mahdollistavat materiaalin käytön sanavarastoltaan eritasoisten lasten osallistamiseen. Harjoitukset suunniteltiin lähestymistavaltaan erilaisiksi, jotta ne tukisivat monipuolisesti lasten kielenkehitystä.

Työelämän yhteistyökumppanina opinnäytetyössä on helsinkiläinen kaupungin päiväkotikoti. Materiaalin harjoitukset toteutettiin päiväkodin yhden pienryhmän metsäretkillä niiden käytettävyyden testaamiseksi.

Retkillä ryhmän toimintaa havainnointiin sensitiivisesti ja lapsia rohkaistiin puhumaan. Luontoympäristö vapautti lasten toimintaa ja he innostuivat retkien myötä käyttämään monipuolista kieltä.

Asiasanat: Monikielisyys, varhaiskasvatus, ympäristökasvatus

ABSTRACT

Siiri Perämaa, Milla Tuormaa

Language enrichment in early childhood education using environmental education methods

36 pages and 1 appendix

Spring 2023

Diakonia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Social Services

Early Childhood Education and Care

Bachelor of Social Services

The purpose of this functional thesis was to create easy-to-use and inspiring material for language enrichment in early childhood education. The material is based on environmental education and the methods used were chosen together with a municipal day care center who was the partner in this thesis. The material will be shared in environmental educators' material bank MAPPA, from which it is free available to all.

Nature offers an opportunity for functionality and free interactive play which support children's language development. Functionality and the use of different senses inspire different personalities. The picture support and multiple exercises enable children with different levels of vocabulary to involve. Exercises were designed to support children's language development in a versatile way.

To test usability, the exercises were carried out during the forest trips of a small group of children from the partner day care center. The group activities were sensitively observed and the children were encouraged to speak. The natural environment freed up the children's activities, and they were inspired to use versatile language through the nature trips.

Keywords: Multilingualism, early childhood education, environmental education

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	LAPSEN KIELENKEHITYS	6
2.1	Kielenkehitys monikielisillä lapsilla	7
2.2	Kielenkehitys monikielisillä lapsilla	8
3	YMPÄRISTÖ- VAI KESTÄVÄN KEHITYKSEN KASVATUSTA	11
3.1	Palmerin puu	12
3.2	Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa	14
3.3	Ympäristökasvatuksen menetelmistä ja materiaaleista	17
3.4	Hyvä oppimisympäristö luontokasvatuksessa	19
4	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	21
5	TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN PROSESSI	22
5.1	Toimintaympäristö ja yhteistyötaho	22
5.2	Opinnäytetyön suunnittelu	23
5.3	Retkien toteutus	24
5.4	Arviointi	25
6	POHDINTA	26
6.1	Pohdintaa kehittämisprosessista	27
6.2	Pohdintaa eettisyydestä ja luotettavuudesta	29
6.3	Pohdintaa ammatillisesta kasvusta	30
6.4	Johtopäätökset ja jatkokehittämisen ideat	31
	LÄHTEET	33
	LIITE 1. Materiaali: Kielenrikastaminen ympäristökasvatuksen menetelmin: 38	

1 JOHDANTO

Ympäristökasvatuksen ja oppimisen luonnossa on todettu tukevan monia kehityksen osa-alueita. Monipuolinen oppimisympäristö tuottaa esteettistä mielihyvää, jolloin se tukee lapsen fyysistä ja psyykkistä kehitystä (Catling 2003; Parikka-Nihti ja Suomela 2014, s.77). Kokonaisvaltainen ympäristökasvatus, jossa kokemuksellisuus ja toiminnallisuus sekä arvokasvatus ovat tärkeitä, tuottaa vahvoja myönteisiä luontokokemuksia, jotka jäävät elämään ja vahvistavat ympäristösuhdetta ja osallisuuden kokemusta. (Palmer 1998, Parikkala-Nihti ja Suomela 2014, s.22–30.) Monipuoliset oppimisympäristöt ja toiminnallisuus tukevat kielenkehitystä. Luontoympäristö on oivallinen oppimisympäristö sekä motoriikan, että vuorovaikutuksen tukemiseen. (Parikkala-Nihti & Suomela 2014, s. 72).

Teemme kehittämispainotteisen opinnäytetyömme yhteistyössä erään Helsingin kaupungin päiväkodin kanssa, jossa on paljon monikulttuurisia lapsia. Opinnäytetyön tavoitteena on kehittää kokonaisvaltaista ympäristökasvatusta monikulttuuristen ja -kielisten lasten kanssa. Yhteisen keskustelun myötä kielenrikastamisen materiaali nousi varhaiskasvatusopettajan toiveesta opinnäytetyön näkökulmaksi.

Päämääränäämme on innostaa lapsia oppimaan kieltä havainnollisilla ja toiminnallisilla menetelmillä, johon ympäristökasvatuksen keinot tarjoavat hyvät lähtökohdat. Pyrimme siihen, että harjoitukset ovat monipuolisia ja niissä on erilaisia ratkaisuja huomioiden oppimisen eri osa-alueet ja kielellisen näkökulman. Opinnäytetyön tarkoituksena on myös luoda materiaaliliite kasvattajien käyttöön. Harjoitukset on suunniteltu kielenrikastamisen näkökulmasta käyttäen ympäristökasvatuksen menetelmiä. Valmiin materiaalin julkaisemme muun muassa kiertävän luontokoulu Naakan sivuille sekä Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liiton materiaalipankki MAPPA:an.

Olemme kumpikin kiinnostuneita ympäristökasvatusmenetelmistä kehityksen tukena ja ympäristösuhteen vaikutuksesta lapsen oppimiseen. Toinen meistä on

myös koulutettu ympäristökasvattaja, joten hyödynnämme aiempaa osaamista ja asiantuntijuutta. Lisäksi molemmat suuntaudumme varhaiskasvatukseen, joten toimintaympäristön ja yhteistyötahon tuli kuulua varhaiskasvatusikäisten lasten piiriin.

2 LAPSEN KIELENKEHITYS

Lapsen kielitaito alkaa kehittyä jo raskauden aikana ja kehittyy iän myötä vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa (Kaure & Rauhala-Vaahervaara, 2013). 4–5-vuotiailla kielitaito on jo monipuolista ja he käyttävät oikeaoppisia lauserakenteita sekä monipuolisesti eri sana- ja lauseluokkiin kuuluvia ilmauksia. (Niiranen 2020, s. 9–10.)

Lapsi oppii kieltä vuorovaikutuksessa aikuisen ja vertaisryhmän kanssa. Kasvattajalla on merkittävä rooli havainnoida ja tukea lapsen mielenkiinnon kohdistumista erilaisiin asioihin ja niiden sanoittamiseen, sekä vertaisryhmään kiinnittymiseen. Leikki on lapsen kieltä ennen sanoja ja leikkiessä kieltä oppiva lapsi voi kokea kuuluvansa ryhmään. Samalla hän saa positiivisia kokemuksia vertaisryhmään kuulumisesta sekä vahvistusta omalle identiteetilleen. Leikki houkuttelee lasta käyttämään kieltä ja kommunikoimaan myös sanallisesti toisten lasten kanssa. (Arvola 2021; Helenius & Korhonen, 2011.) Kielitaidon kehittyminen on merkittävää lapsen itseilmaisun ja toimijuuden sekä vuorovaikutuksen mahdollistajana. Vaikka itseään voi ilmaista sanojen lisäksi myös esimerkiksi eleillä ja ilmeillä, auttaa sanallinen kielitaito lasta ilmaisemaan toiveitaan, pyytämään asioita ja tulemaan paremmin ymmärretyksi myös esimerkiksi vertaisryhmässä.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa oppimisen osa-alueet on jaettu viideksi kokonaisuudeksi, joista yksi on kielten rikas maailma. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan varhaiskasvatuksen tehtävänä on vahvistaa lasten kielellisiä taitoja ja valmiuksia sekä kielellisen identiteetin kehittymistä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2022).

Kaikille lapsille kehittyvät kielelliset taidot avaavat uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen. Kielen avulla lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, s. 37, s. 47.)

2.1 Kielenkehitys monikielisillä lapsilla

Monikieliset lapset ovat lapsia, joilla on käytössään kaksi tai useampi kieli koti- tai toimintaympäristössään. Suurella osalla on myös monikulttuurista taustaa. Monikulttuurisella taustalla tarkoitamme tässä opinnäytetyössä Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitoksen määritelmää mukaillen lasta, joka on itse tai jonka vanhemmat ovat eri etnistä taustaa tai syntyperältään muualta kuin Suomesta. (THL. Aiheet. Maahanmuutto ja kulttuurinen monimuotoisuus. Työn tueksi. Käsitteet.)

Kielenrikastamisen materiaali on siksikin tärkeä, että monikulttuurisia lapsia tulee ryhmiin paljon. Tilastokeskuksen mukaan vieraskielisen (muu kuin suomi, ruotsi tai saame) 0–9-vuotiaan väestön määrä on kasvanut vuosina 2017–2020. Samalla aikavälillä saman ikähaarukan kotimaista (suomi, ruotsi, saame) kieltä puhuvien lasten määrä on vähentynyt. (Tilastokeskus. StatFin. Väestörakenne. Kieliä ja sukupuolen mukaan maakunnittain, 1990–2021.) Vuosina 2017–2020 kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen osallistuneiden 0–6-vuotiaiden lasten prosenttiosuus vastaavan ikäisestä väestöstä on kasvanut. (Sotkanet. Varhaiskasvatus. Kaikki kunnan kustantamaan varhaiskasvatukseen osallistuneet 31.12., % 1–6-vuotiaista (-2020)). Voidaan siis jossain määrin olettaa, että varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten määrän kasvaessa myös vieraskielisten osuus heistä on nousussa.

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa vieras- ja monikielisistä lapsista todetaan, että heidän kielitaitonsa ja –identiteetin kehittymistä tulee varhaiskasvatuksessa tukea tavoitteellisesti sekä pedagogiseen suunnitteluun pohjautuen. Monipuoliset vuorovaikutustilanteet ja ympäristöt tarjoavat lapsille mahdollisuuksia omaksua suomea tai ruotsia kasvatus- ja opetustilanteissa. Lisäksi korostetaan, että suomen kielen oppiminen on osa lapsen vuorovaikutustaitojen tukemista ja yksilöllistä kuuntelemista. (Helsingin kaupunki, 2022.) Kasvattajalla on tärkeä rooli kieltä oppivan lapsen leikkiin kiinnittymisessä ja ryhmän keskinäisen vuorovaikutuksen sujuvoittamisessa sanoittamalla lasten välistä kommunikatiota. Arvola havaitsi väitöskirjassaan, että monikulttuuriset lapset kaipaavat

usein enemmän kasvattajan tukea sosiaalisessa kiinnittymisessä ryhmään ja leikkiin (Arvola, 2021).

Monikielisillä lapsilla kielten kehitys voi tapahtua yhtäaikaaisesti tai syklisesti (Ali-saari, 2018). Monilla monikielisillä lapsilla on ensi- ja kotikielenään jokin muu, kuin varhaiskasvatuksessa käytetty kieli. Tällöin esimerkiksi suomen kielen oppiminen tulee vastaan vasta varhaiskasvatukseen siirryttäessä. Uuden kielen oppiminen tässä vaiheessa vastaa pitkälti ensikielen oppimisen tapaa ja toisin kuin usein ajatellaan, tukee lapsen aiempi kielitaito myös uuden kielen oppimisen prosessia. Aluksi on tyypillistä, että lapsi lähinnä havainnoi ja kuuntelee ympärillään puhuttua kieltä. Pikkuhiljaa lapsi alkaa tuottaa myös itse yksittäisiä sanoja ja lyhyitä lauseita, ja edetä kohti kattavaa ja sujuvaa kielitaitoa. On kuitenkin tärkeä muistaa, että kehitys ei ole lineaarista ja voi kestää vuosia (Halme, 2021). Kun kielitaidon kehittyminen jakautuu useammalle kielelle, vaatii se luonnollisesti enemmän kapasiteettia. Tyypillistä on myös kielitaidon kehittyminen sektoreittain, erilaisiin osa-alueisiin jakautuen. Lapsi voi osata eri kielillä erilaisten aihealueiden sanoja, mikä on täysin luonnollista ja hyväksyttävää. Myös yksikieliset lapset osaavat usein omien mielenkiinnon kohteidensa sanastoa paremmin (Malinen, 2019).

Lapsen kielitaitoa on mahdollista tukea erilaisilla menetelmillä, kuten kuvatuella tai havainnollistamisella ja eleillä. Tällaiset menetelmät helpottavat myös kieltä oppivan lapsen osallistumista ja kiinnittymistä toimintaan. Erilaiset menetelmät ja ympäristöt tarjoavat myös laajennusta sanavarastoon, sillä käsitteitä tai ilmaisuja jokaiselle asialle ei ole. Kieli on kulttuurisidonnaista (Halme, 2021). Esimerkiksi mikäli lähtömaan luonto on hyvin erityyppistä tai metsäretken sanastoa ei perheessä käytetä, on luonnollista, että lapsella ei välttämättä ole sanoja luonnosta löytyville ilmiöille, eliöille, ympäristöille tai materiaaleille.

2.2 Kielenkehitys monikielisillä lapsilla

Lasten kielenoppiminen ja sanavaraston laajeneminen lähtee liikkeelle arkisesta ja luonnollisesta oppimisesta varhaiskasvatuksen arjessa. Substantiivien

oppiminen ja opettaminen on usein helpoin ja konkreettisin tapa lähteä laajentamaan lapsen sanavarastoa. Kasvattajan on helppoa nimetä erilaisia fyysisiä asioita ja lapsen näitä omaksua. Myös lapsen mielenkiinto kohdistuu usein ympäristössään havaitsemiinsa asioihin, ja substantiivit mahdollistavat nopeasti lapselle mahdollisuuden ilmaista tarpeitaan sekä esimerkiksi pyytää asioita. (Malinen, 2019.)

Lindberg nostaa esille erilaisten tarjoumien merkityksen lapsen mielenkiinnon kohdistumiselle ja siten kielitaidon kehitykselle. Varhaiskasvatuksen visuaalisen ympäristön tulisi olla mahdollisimman monipuolinen ja näitä erilaisia tarjoumia tarjoava. Hän huomauttaa, että varhaiskasvatusympäristöt ovat Suomessa tyyppillisesti hyvin samankaltaisia (Lindberg, 2011). Tästä näkökulmasta luontoympäristö ja metsäretket varhaiskasvatuksessa tarjoavat vaihtelua päiväkodin sisä- ja ulkotiloihin ja mahdollistavat osaltaan monipuolisuutta lasten visuaaliseen ympäristöön.

Myös Parikka-Nihti ja Suomela tuovat esiin, että luontoympäristössä lapsen kognitiiviset taidot kehittyvät lapsen havainnoidessa, luokitellessa, tunnistessa sekä nimetessä esimerkiksi kasveja ja eläimiä. Monipuolinen havainnointi ja luonnossa syntyvä aistillisuus ja kokemuksellisuus edistävät mielikuvitusta ja toimintaa ja siten tukevat kielenkehitystä ja monipuolista ilmaisua. Parikka-Nihti ja Suomela toteavat, että luontoympäristössä, joka on lapsille tuttu, leikkiryhmät syntyvät joustavammin ja lapsen on helpompi kiinnittyä ryhmään. Luonnossa leikkiessä monen tasoilla lapsilla ja siten myös monikielillä lapsilla on mahdollisuus ilmaista itseään eritavoin. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, s. 77–88).

Lisäksi pienryhmätoiminta, jollaisena metsäretkiä muun muassa yhteistyöpäiväkodissämme toteutetaan, tukee lasten kielellistä kehitystä. Koska kasvattajalla ja hänen tarkkaavaisella lapsen havainnoinnilla ja tuella on merkittävä vaikutus lapsen kielenoppimiselle, tarjoavat pienryhmät enemmän mahdollisuuksia tälle huomiolle ja yksilölliselle kohtaamiselle. Pieni ryhmä koko houkuttelee myös arempia lapsia puhumaan, mitä he eivät välttämättä isossa lapsiryhmässä uskaltaudu tekemään. Lasten mielenkiinnonkohteitakin on luonnollisesti yhtä monta kuin

lapsia, joten mahdollisuudet näiden huomioimiseen kaventuvat mitä isommasta lapsiryhmästä on kyse. (Korkeamäki, 2011, s. 45).

Smolander huomauttaa, että vaikka lapsilla on kyky oppia kieltä, se vaatii aktiivista altistumista kielelle. Sujuvan arkikielen kehittyminen voi tapahtua nopeastikin, mutta laajan sanavaraston kehittyminen vie huomattavasti pidempään (Smolander, 2020). Siksi esimerkiksi juuri metsäretkillä toteutetussa luontokasvatuksessa on mahdollisuudet sanavaraston laajentamiseen ja kielen rikastumiseen sillä edellytyksellä, että altistusta tapahtuu säännöllisesti.

3 YMPÄRISTÖ- VAI KESTÄVÄN KEHITYKSEN KASVATUSTA

Ympäristökasvatus ei ole Cantellin ym. (2020, s. 33) mukaan luonnon synonyymi, vaan se käsittää myös muut ympäristöön liittyvät asiat. Ympäristökasvatusta voi tapahtua niin ekologisessa, kuin rakennetussakin ympäristössä. Keskeistä ympäristökasvatuksessa on havainnointi, jonka kautta saadaan tietoa ja opitaan taitoja. Siten opitaan toimimaan vastuullisesti ympäristössä ja ympäristöä kohtaan. Ympäristökasvatukseen kuuluu myös sosiaalinen ympäristö. Tämä käsittää ihmiset ja heidän henkilökohtaiset valintansa sekä muiden ihmisten vaikutuksen yksilön ympäristösuhteen muodostumiselle ja ympäristöarvojen kehitykselle. Myös virtuaalisten ympäristöjen voidaan katsoa olevan osa ympäristökasvatusta. Tähän kuuluvat tietotekniset laitteet, kuten tietokoneet ja älypuhelimet. Nämä ympäristöt muokkaavat ihmisten käsitystä fyysisestä ja sosiaalisesta ympäristöstä. (Cantell, Aarnio-Linnanvuori & Tani, 2020, s. 33.)

Kestävän kehityksen kasvatuksella ja ympäristökasvatuksella on samansuuntaiset tavoitteet. Ympäristökasvatus painottaa enemmän ekologista näkökulmaa ja kestävän kehityksen kasvatus kulttuurista ja sosiaalista sekä yhteiskunnallista näkökulmaa. (Parikka-Nihti, 2014, s. 20–21). Sekä ympäristökasvatuksen, että kestävän kehityksen tavoitteena on kasvattaa ihmisistä ympäristövastuullisia, jotta he toteuttavat kestävän kehityksen mukaista elämäntapaa. Kestävän kehityksen tavoitteena on luoda yksilöiden ja yhteisöjen toiminnan muutos takamaan terveelliset, oikeudenmukaiset ja turvalliset elämisen mahdollisuudet nykyisille ja tuleville sukupolville. Lisäksi se pyrkii turvaamaan ympäristön kantokyvyn sekä luonnon ja kulttuurien monimuotoisuuden. (Nikoldin, J., Kokkonen, A & Viberg, K. 2013, s. 20; Sarkkinen, 2017)

Kestävän kehityksen osa-alueet jakautuvat ekologiseen, taloudelliseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen kestävään kehitykseen. (Suomen Unesco-toimikunta, 1992). Osa-alueet lomittuvat toisiinsa ja niiden kautta pyritään huomioimaan ekologisen monimuotoisuuden ja ilmaston suojelu, taloudellinen kestävyys

luonnonvarojen kulutuksessa sekä sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys erilaisuuden ja yksilön kunnioittamisen mielessä yhtä aikaa. (Cantell, 2004, s. 23–26). Samat osa-alueet näkyvät myös hyvässä ympäristökasvatuksessa. Kestävän kehityksen kasvatuksessa painotetaan vielä selvemmin sosiaalisuuden ja osallisuuden näkökulmaa yhteiskunnallisuuden ohella. (Parikka-Nihti, 2014, s. 20–21) Kestävän kehityksen kasvatus on ikään kuin ympäristökasvatuksen uusi näkökulma, johon sisältyy selvemmin etiikkaa, tasa-arvoisuutta ja uusia tapoja ajatella ja oppia. Näin kestävän kehityksen kasvatus on yksi vaihe ympäristökasvatuksen kehityksessä.

3.1 Palmerin puu

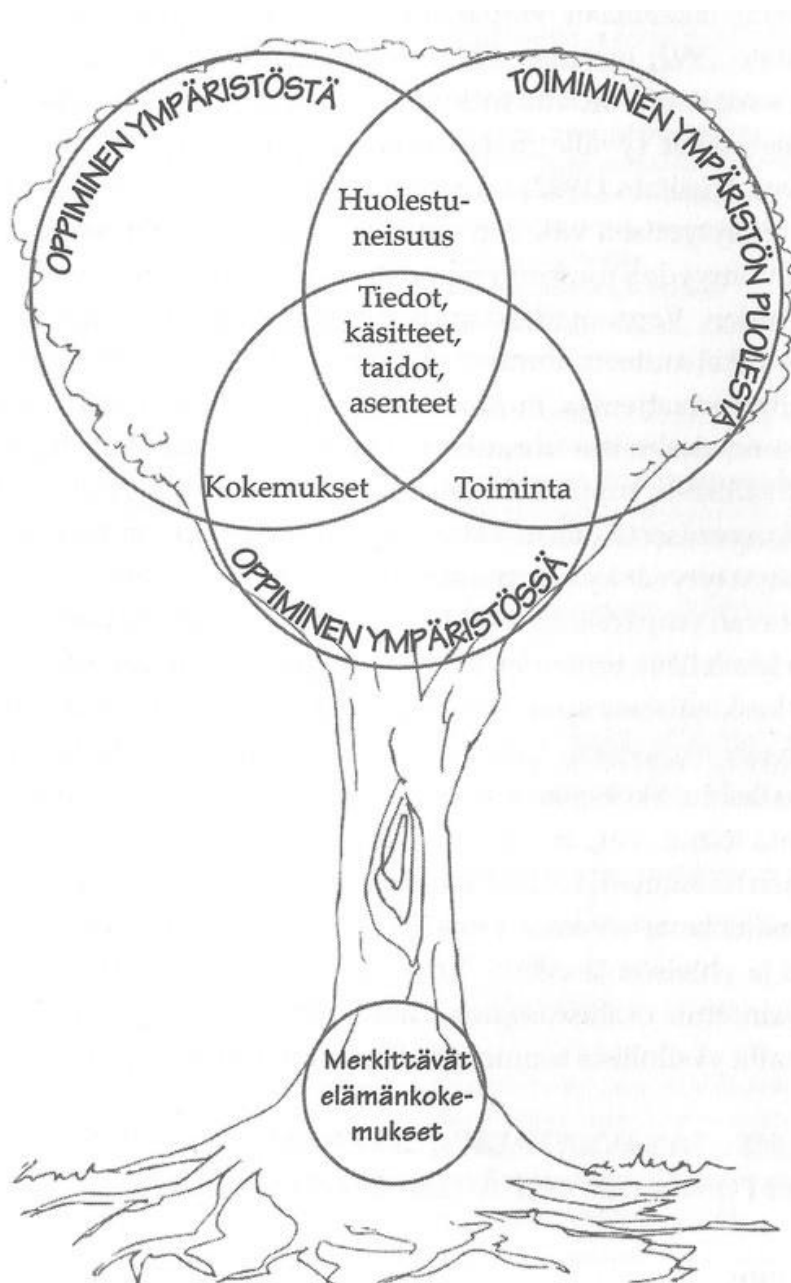
Joy Palmerin kehittämä Palmerin puumalli (Palmer, 1998) on yksi keskeisimmistä ympäristökasvatuksen malleista. Siinä korostetaan varhaislapsuuden luontokokemusten merkitystä luontosuhteen kehitykselle ja pohjana ympäristövastuulliselle elämäntavalle. (vrt. Cantell ja Koskinen, 2004, 67–69; Cantell, Aarnio-Linnanvuori & Tani, 2020, s. 117–118) Myös varhaiskasvatussuunnitelmassa ympäristökasvatus jaetaan Palmerin peruseräkkeiden mukaisesti. Palmer korostaa ajattelussaan kokonaisvaltaisen ympäristösuhteen syntymistä ja ympäristöherkyyttä. Luontosuhde ja –herkkyys syntyvät vuorovaikutuksellisessa suhteessa ympäristöön ja omien kokemusten kautta. Palmerin puun juurina ovat lapsuuden luontokokemukset, jotka luovat perustan syvälle ympäristösuhteelle. (Palmer, 1998, Cantell & Koskinen, 2004, s. 69.) Puumallin oksistossa lomittuvat vuorovaikutuksellisen ympäristösuhteen elementit: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toiminta ympäristön puolesta. On huomioitava, että Palmerin ajattelussa edellä mainitut asiat tapahtuvat luonnossa yhtäaikaaisesti. Oppiminen ympäristössä vaatii tietojen ja havaintojen tekemistä ympäristöstä, eikä ympäristön puolesta toimimisen halua ja taitoja synny ilman tiedon ja kokemuksen hankkimista ympäristössä ja ympäristöstä. (Palmer, 1998, Cantell & Koskinen, 2004, s. 69.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan, että myönteisten kokemusten kautta lapsen ympäristösuhde kehittyy ja hän oppii nauttimaan luonnosta ja

lähiympäristöstään. Lähiympäristö toimii lapsille sekä oppimisen kohteena, että oppimisympäristönä. Retkeily ja ympäristön tutkiminen ovat suunnitelman perusteiden mukaisesti tärkeä osa varhaiskasvatusta. Ympäröivää luontoa havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Lapsia kannustetaan tutkimaan ja heidän kanssaan etsitään tietoa heitä kiinnostavista asioista ja ilmiöistä. Samalla lasten käsitteiden määrä ja luonnontuntemus lisääntyy, joka vahvistaa edelleen lasten luontosuhteen kehittymistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, 2022, s. 43.)

Lasten tiedot, taidot ja kyvyt selviytyä ympäristössä ja ymmärtää sen syy- ja seuraussuhteita karttuvat havaintojen ja kokemusten kautta. Pienillä lapsilla tutkiminen on paljolti leikkiä ja erilaisissa paikoissa liikkumista. Kun lapset saavat tutkia luontoa monipuolisesti ja aistillisesti vuorovaikutuksessa ympäristön ja toistensa kanssa, heille kehittyy kokonaisvaltainen suhde ympäristöön. Myös vuorovaikutustaidot kehittyvät (Raittila, 2012, s. 213–215.)

Toimimiseen ympäristön puolesta liittyvät arvot ja eettisyys, jotka vahvistuvat huolenpidon, ympäristötietoisuuden ja toiminnan mukana (Cantell & Koskinen, 2004, s. 69). Pienillä lapsilla ympäristön puolesta toimimisessa keskiössä on mallioppiminen. Siksi varhaiskasvatuksen toimintaympäristön tulee tukea ympäristökasvatusta ja ympäristön puolesta toimiminen tulee tehdä yhdessä lasten ja henkilökunnan kanssa. Lapsen toiminnalle on annettava arvo ja tärkeys, jotta hän ymmärtää, että hänen osallistumisellaan on merkitystä toimittaessa ympäristön puolesta. (Raittila 2012, S. 217).

KUVA 1. Palmerin puu

3.2 Ympäristökasvatus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen yhteydessä puhutaan usein ympäristökasvatuksesta luontokasvatuksena. Siinä painotetaan myönteisen luontosuhteen syntymistä luonnossa tapahtuvien kokemusten, oivalluksien ja elämyksien kautta. Varhaislapsuuden myönteiset ympäristökokemukset ovat tutkimuksien mukaan pohjana sille, että ympäristökasvatuksen tavoitteet ympäristövastuullisesta elämäntavasta voidaan saavuttaa. (Robert Pratt, 2010; Palmer, 1998).

Pienille lapsille nimenomaan tutkiminen, ihmettely ja kysely ovat ominaisia tapoja selkiyttää ympärillä olevia kohteita ja ilmiöitä. Tutkimista tapahtuu jatkuvasti ja siinä ovat käytössä lapsen kaikki aistit ja puhuttu kieli. Omaehtoisen tutkimisen ja oppimisen lisäksi aikuisen tulisi myös tietoisesti tukea ja luoda mahdollisuuksia tutkivalle oppimiselle. Keskeisiä tavoitteita tällöin ovat ymmärryksen syveneminen ja lasten tutkimistoiminnan tukeminen. (Kangassalo, 2004, s. 33.)

Kiireetön ja leikkimielinen metsän tutkiminen, havainnoiminen sekä tarinallisuus näkyvät Suomen ladun kehittämässä ja koordinoimassa Metsämörri-toiminnassa ja Luonnossa kotonaan -toiminnassa. Luonnossa kotonaan -toiminnassa säännöllinen luontoliikunta ja elämyksellinen ympäristökasvatus luonnossa ovat kaiken ulkoilmaelämän perusta. Nämä ihmettelyn, tutkimisen sekä leikkimisen perusteet alkoivat vakiintua toimintaan 1990-luvulla ja näkyvät edelleen monessa varhaiskasvatuksen luontoretkitoiminnassa. (Suomen latu, 2022).

Luontoympäristössä toimimisen on todettu tukevan lapsen hyvinvointia ja kasvua. Jokaisella lapsella on oikeus kokemuksiin monipuolisessa luontoympäristössä ja oikeus luoda luontosuhdetta. (Parikka-Nihti & Suomela, 2014, s. 32) Varhaiskasvatus täydentää ja innostaa lapsia toimimaan luonnossa ja luonnon puolesta, kotona tapahtuvan kasvatuksen ohella. Varhaiskasvatuksessa tehdyt metsäretket ovat tärkeä osa lapsen luontosuhteen muodostumista varsinkin silloin, kun lapset eivät kotiooloissa pääse säännöllisesti kosketuksiin luontoympäristön kanssa. Varhaislapsuus on tärkeä aika myönteisen luontokuvan luomiselle myöhemmän kestävän elämäntavan kannalta (Raittila, 2012, s. 208).

Aikuisten mallilla on tärkeä rooli ympäristökasvatuksessa ja luontosuhteen syntymisessä varsinkin alkuvaiheessa, jotta luonnossa toimimisesta ja luonnon huomioimisesta tulisi normaali osa ihmisen elämää. Jos lapsuudessa luonto on ollut osana elämää ja siellä on vietetty aikaa monipuolisesti, on sinne helpompi mennä myös aikuisena. (Polvinen, Pihlajamaa & Berg, 2012, s. 9.)

Luonto- ja ympäristökasvatukseen kuuluu tärkeänä osana myös jokaisen lapsen osallisuus ryhmässä yksilönä sekä osallistuminen toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. Osallisuuden kautta syntyy voimaantumisen ja yhteenkuuluvuuden

tunne luonnossa ja ympäristön puolesta toimimisesta. (Koskinen, 2010). Case forest -pedagogiikassa, jota käytetään osallistavan ympäristökasvatuksen metodia varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa, oppijat luovat ympäristön tutkimisen projektin heitä kiinnostavien kysymysten pohjalta yhdessä kasvattajien ja opettajien kanssa. Projektissa tutkitaan valittua aihetta monesta näkökulmasta ja sekä tieteellisten että taiteellisten menetelmien kautta. (Ekenberg ym., 2014).

Ympäristökasvatuksen ja kestävän elämäntavan periaatteet näkyvät varhaiskasvatuslaissa ja varhaiskasvatuksen perusteissa. Varhaiskasvatuslaissa varhaiskasvatuksen tavoitteiksi mainitaan lapsen yksilöllisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edellytyksien tukeminen sekä terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen. Tavoitteena on lasten tasa-arvo, yhdenvertaisuus, kunnioitus ja vuorovaikutussuhteiden pysyvyys lasten ja varhaiskasvatukseen osallistuvien henkilöiden osalta. Näiden lisäksi tavoitteena on osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuden tarjoaminen lapselle häntä itseään koskevissa asioissa. Pyrkimyksenä on taata lapselle mahdollisimman hyvä kehitys ja hyvinvointi yhteistyössä lapsen ja hänen huoltajansa kanssa. (Varhaiskasvatuslaki, 540/2018.) Lain tavoitteena on myös taata positiivisen oppimisen mahdollistava varhaiskasvatusympäristö, jossa kaikkien on turvallista toimia omana itsenään, riippumatta yksilöllisistä tai henkilökohtaisista syistä. Tavoitteena on myös tukea lasten sosiaalisten taitojen kehittymistä vertaisryhmissä, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä muiden kanssa. Varhaiskasvatuslain yhtenä tavoitteena on varmistaa toiminnan pedagoginen monipuolisuus, mikä mahdollistaa leikin ja liikkumisen sekä taiteisiin ja kulttuuriperintöön tutustumisen. (Varhaiskasvatuslaki, 540/2018.)

Varhaiskasvatuksen perusteissa yhtenä päätavoitteena on tukea lapsen kasvua ihmisenä, joka kunnioittaa ihmisoikeuksia ja luoda perustaa ekologisesti kestäväan elämäntapaan. Kestävä ja terveellinen elämäntapa on yksi tärkeä arvope rusta, joka ohjaa varhaiskasvatusta. Lapsia ohjataan toimimaan yhdessä varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa kestävän elämäntavan periaatteita noudattaen. Kestävän elämäntavan periaatteet eli sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan kaikessa kasvatuksessa. Varhaiskasvatus luo perustan ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävy yden olevan edellytys sosiaaliselle kestävy ydelle ja ihmisoikeuksien

toteutumiselle. (Varhaiskasvatuksen perusteet, 2022). Varhaiskasvatuksen tavoitteet tasa-arvoisesta lapsen kehitystä tukevasta kasvatuksesta ja osallisuudesta ryhmässä sekä ympäristössä voidaan toteuttaa hyvin ympäristökasvatuksen keinoin.

Luonto- ja ympäristökasvatuksessa tuetaan ympäristöherkkyyden ja luontosuhteen kehitystä. Ympäristöherkkyys on yksilön kokemusten ja havaintojen pohjalta rakentuva tunnepitoinen ja empaattinen suhde ympäristöön ja kyky havainnoida ja aistia ympäristöä sekä siinä tapahtuvia muutoksia. Luontosuhde on yksilön tai yhteisön ja luonnon välistä vuorovaikutusta. Luontosuhteen kehittyessä kehittyvät ympäristöherkkyys ja arvojen, tietojen ja toimintojen ekologisuuden ymmärtäminen. Opinnäytetyössämme keskeisintä on luontosuhteen ja ympäristöherkkyyden vahvistaminen yksilöillä ja yhteisössä. Kiinnostus luonnon tutkimiseen ja ympäristöherkkyyden vahvistaminen tukevat ympäristövastuullisuuden kehittymistä. Syventyvän luontosuhteen kautta ihminen voi alkaa paremmin ymmärtää omaa henkilökohtaista ekologiaansa eli miten hän on riippuvainen luonnosta, ja mistä esimerkiksi arkipäiväiset ruoka- ja hygieniamateriat tulevat luonnossa. (Willamo, 2004, s. 36–44).

3.3 Ympäristökasvatuksen menetelmistä ja materiaaleista

Ympäristökasvatusmateriaaleissa ja -menetelmissä näkyvät kestävän kehityksen tavoitteet ja pitkäjänteinen kokonaisvaltainen oppimisprosessi. Niitä on tarjolla runsaasti. Jako ikäryhmien välillä on liukuva ja menetelmät monipuolisesti sovellettavissa. Varhaiskasvatuksessa tärkeää on toiminnallisuus, kokemuksellisuus ja ympäristösuhteen syventäminen. Esimerkiksi Ympäristökasvatuksen seuran ja FEE Suomi ry:n Vihreä lippu -ohjelman teemoissa pyritään ohjaamaan ympäristövastuullisuuteen toteuttamalla erilaisia projekteja, joiden tavoitteena on muuttaa kasvatusyksikön toimintaa enemmän kestävän elämäntavan arvojen mukaiseksi. Tärkeinä arvoina ympäristökasvatusprosessissa pidetään lasten osallisuutta ja toimijuutta. Vihreä lippu -ohjelmassa kestävän kehityksen toiminta perustuu askel askeleelta syventyviin teemoihin, jotka innostavat tutkimaan ja toimimaan eri näkökulmista: ilmastonmuutos, luonnon monimuotoisuus, yhteinen

maapallo eli globaalikasvatus, terve elämä ja ympäristöahdistus sekä ympäristöprojektit muutosvoimana. Varhaiskasvatuksessa ja esi- ja alkuopetuksessa on samat teemat kuin myöhemmin peruskoulussa, mutta alkuvaiheessa on erityisen tärkeää, että aikuiset tukevat kestävän toiminnan sisällyttämistä tärkeäksi osaksi varhaiskasvatusyksikön ja lasten toimintaa. Tavoitteena on, että kestävä elämäntapa vakiintuu osaksi kaikkea toimintaa ja opetusta kasvatusyksikössä. (FEE Suomi ry).

Viime aikoina on kehitetty myös myötätuntopedagogiikkaa ympäristökasvatuksessa. Vuonna 2021–2022 -FEE Suomella on ollut Toisille – myötätuntopedagogiikka ympäristökasvatuksessa -koulutushanke, joka on suunnattu varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen henkilöstölle. Koulutus tarjoaa keinoja lasten aktiivisen toimijuuden, osallisuuden ja myönteisen ympäristösuhteen vahvistamiseen sekä toisia ihmisiä että luonnon moninaisuutta kohtaan. Lisäksi Suomen ladulla on tarjolla Tunteet hukassa -koulutus, jossa käsitellään tunteita lasten kanssa luonnossa. (Suomen latu. Lasten toiminta. Tunteet hukassa.)

Suomen ympäristöopisto Syklin ympäristökoulussa on kehitetty ja opetettu monenlaista käytännönläheistä ympäristökasvatusta sekä koulutettu kasvattajia. Koulutuksissa ja materiaaleissa on luotu pohjaa nykyiselle ilmiöoppimiselle, missä ympäristökasvatus ja kestävä elämäntapaan oppiminen näkyy kaikissa oppiaineissa. Sykli on julkaissut ympäristökasvatuksen menetelmä- ja materiaalikirjoja, jotka koostuvat ympäristökasvatuksen asiantuntijoilta kerätyistä artikkeleista ja vinkeistä sekä materiaalipaketeista. Kirjoja ja materiaalipaketteja on tehty niin perusopetuksen kuin varhaiskasvatuksenkin tueksi. Varhaiskasvatuksen menetelmiä valottaa Ilo kasvaa ulkona -hanke 2018–2020, jossa järjestettiin koulutuksia varhaiskasvattajille. Hankkeen puitteissa julkaistiin Ilo kasvaa ulkona -artikkelikirja ympäristökasvatuksesta varhaiskasvatuksessa sekä materiaalikokonaisuuksia. (Suomen ympäristöopisto Sykli). Materiaalit ja artikkelit innostavat ja ohjaavat käyttämään ympäristökasvatuksen menetelmiä luonnossa tutkimiseen ja taiteelliseen ilmaisuun sekä tarinalliseen ja esteettiseen eläytymiseen. Lisäksi pohditaan retkeilyä ja seikkailupedagogiikkaa luontokasvatuksen tukena. Materiaalit ohjaavat myös opettamaan matematiikkaa ja geometrista hahmottamista sekä kirjaimia ja lukemista ympäristökasvatuksen keinoin. (Fågel ym., 2021).

Karoliina Kaarivirta kertoo työkokemuksiensa pohjalta maahanmuuttajalasten kanssa retkeilystä ja innostaa kulkemaan metsään, vaikka ryhmässä olisi pelkoja tai arkuuksia retkeilyä kohtaan tai haasteita kielitaidossa. Metsän tunnelma ja mahdollisuus spontaanin leikkiin ja keräilyyn ilman puhetta rentouttaa lasta, jolla on haasteita kielitaidossaan, toteaa Kaarivirta. Luonto tarjoaa konkreettisia välineitä kuten oksia, kiviä ja kaarnanpaloja niin leikkiin kuin matemaattiseen ja kielelliseen hahmottamiseenkin. Luonnossa liikkuessa oppii verbejä ja havainnoidessa adjektiiveja. Värikkäillä luonnonesineillä taiteilu voi innostaa sellaisiakin lapsia, jotka eivät muuten innostu piirtämisestä ja musiikki syntyy luonnollisesti kokeilemalla, Kaarivirta kertoo. (Kaarivirta 2021, s.43).

3.4 Hyvä oppimisympäristö luontokasvatuksessa

Marketta Kyttä on tutkinut maiseman moninaisuuden merkitystä lapsen toiminnassa. Hän toteaa, että monipuolinen ja aistillinen toimintaan innostava luontoympäristö tukee parhaiten lapsen ajattelun, oppimisen ja vuorovaikutuksen kehittymistä. (Kyttä, 2003). Pienen lapsen ympäristökasvatuksen lähtökohtana tulee olla lapsen kehityksen kokonaisvaltainen tukeminen. Siksi ympäristökasvatuksen tulisi pyrkiä kehon, sydämen ja pään monipuoliseen huomioimiseen. Kehollisuus merkitsee toimintaa ja sydän viittaa tunnepohjaiseen sitoutumiseen. Pää viittaa tietoihin, joita lapset saavuttavat tutkimisen ja havaintojen kautta ympäristössä. Ympäristön moninaisuus, aistillisuus ja kokemuksellisuus luovat pohjaa empaattisen ympäristösuhteen kehittymiselle. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, s. 66–68.)

Ympäristön leikittävyys tukee mielikuvitusta ja toiminnallisuutta. Leikittävyyden elementtejä ovat mahdollisuus päästä piiloon, tila juosta ja kilpailun sekä rakentelun mahdollisuudet. Tällainen moninaisia tarjoumia antava luontoympäristö tukee lapsen spontaania leikkiä (Parikka-Nihti 2014, s. 71–74). Tärkeä tekijä pienten lasten kanssa on oppimisympäristön turvallisuus. Myös toistot, pysyvyys ja yhdessä toimiminen luovat turvallisuutta. Niinpä samoissa ympäristöissä

kiertäminen luo lapselle toistoja ja käsitystä lähiympäristön merkittävydestä. (Parikka-Nihti, 2014, s. 79)

Kiertävä luontokoulu Naakka järjesti varhaiskasvatusryhmille suunnatun hankkeen vuosina 2014–2016. Hankkeessa julkaistiin kirja Takapihalta alkaa seikkailu – tarinoita ja toimintaideoita lähiluontoretkille. (Tuormaa, 2016). Hankkeessa havaittiin, että hyvä luontopaikka on 1–2 km päässä päiväkodilta ja sinne on turvallinen siirtymä. Luontopaikassa on tärkeää ympäristön monimuotoisuus, joka mahdollistaa monenlaisten harjoitusten ja leikkien ohjaamisen ja syntymisen. Kun ympäristössä on maapuita, eri ikäisiä puita, kalliota, aukiota ja puiden tihentyymiä, voi kerätä ja tutkia erilaisia luonnonesineitä sekä innostaa ryhmää erilaisiin toiminnallisiin leikkeihin. Hankkeessa luotujen harjoitusten kautta tehtiin havaintoja lasten leikin spontaanisuudesta luonnossa ja luonnon mahdollisuuksista innostaa monenlaiseen toimintaan ja vuorovaikutukseen ryhmässä sekä yksittäisten lasten kesken. (Kiertävä luontokoulu Naakka, 2022).

4 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyön tarkoituksena on koota monipuolinen ympäristökasvatusmateriaali, jonka harjoitukset keskittyvät kielenkehityksen tukemiseen, sanaston laajentamiseen sekä innostavat keskusteluun ryhmässä ja parin kanssa.

Sen tavoitteena on rikastaa ja harjoittaa elämyksellisesti sekä toiminnallisesti ryhmän lasten suomen kielen taitoa. Lisäksi se pyrkii lisäämään lasten osallisuutta ja omaehtoista oivaltamista

Materiaali tukee monikielisten ja monikulttuurisesta taustasta tulevien lasten suomen kielen oppimista ja ymmärtämistä sekä luontosuhteen syntyä. Se monipuolistaa varhaiskasvatuksen kestävä kehityksen kasvatuksen materiaaleja ja luontokasvatusta. Samalla toivomme lisäävämme ympäristökasvatuksen toimijoiden välistä keskustelua julkaisemalla materiaalin sähköisenä liitteenä kiertävä luontokoulu Naakan (Luontokoulu Naakka) kotisivuilla. Naakan kotisivuilta linkitämme materiaalin myös ympäristökasvattajien materiaalipankki MAPPA:an, johon kasvattajat ovat koonneet erilaisia ympäristökasvatuksen harjoituksia eri lähteistä. Näin materiaalimme on julkisesti saatavilla ja hyödynnettävissä varhaiskasvatuksen luontoretkillä ympäri Suomea.

MAPPA:a ylläpitää Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto. Sen sisällöt on pääsääntöisesti tarkoitettu vapaaseen käyttöön opetus-, kasvatusta- ja nuorisotyössä ja niiden kaupallinen käyttö ilman tekijän lupaa on kielletty. (Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto).

Naakan Facebook-sivujen kautta voimme myös tiedottaa materiaalin julkaisemisesta ja jakaa tiedon esimerkiksi Suomen ladun Ulko-opet ry ryhmään Facebookissa ja WhatsApp:issa (Suomen Latu, Ulko-opet ry), joissa ulkona opettavat kasvattajat jakavat toisilleen tietoa hyvistä materiaaleista. Julkaisemme ympäristökasvatusmateriaalin sähköisenä liitteenä opinnäytetyön kanssa, jotta se on erotettavissa teoriakokonaisuudesta. Se helpottaa materiaalin käyttöä käytännössä.

5 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN PROSESSI

5.1 Toimintaympäristö ja yhteistyötaho

Opinnäytetyömme yhteistyöpäiväkotina toimii Helsingin kaupungin päiväkoti, jossa on noin 90 lasta. Opinnäytetyö toteutettiin tämän yksikön yhden ryhmän kanssa. Testiretket toteutettiin pienryhmässä, jossa on 9–10 lasta, iältään 4–5-vuotiaita.

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelman mukaan varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa leikkiä, liikkumista ja osallisuutta edistävä kehittävä, terveellinen ja turvallinen oppimisympäristö kaikille lapsille (Helsingin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma, 2022). Varhaiskasvatuksessa tavoitellaan, että oppimisympäristö ohjaa leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen kokemiseen sekä siihen, että lapsilla on mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan.

Yhteistyöpäiväkodin toimintasuunnitelmassa vuodelle 2020–2021 todetaan, että yhtenä yksikön toimintakulttuurina pidetään ahkeraa ulkoilua pihalla, lähimetsissä, puistoissa ja kentillä. Tämä näkyi myös yhteistyöryhmämme arjessa säännöllisen retkeilyn ja ulkoilun muodossa. Sekä toimintasuunnitelmassa että ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmassa painotetaan myös kielitietoisuutta ja lasten kielenkehityksen tukemista (Noora Turunen, henkilökohtainen tiedonanto, 30.8.2022). Päiväkodissa eri ryhmillä on omat ryhmätilat sekä yhteiset käytävä ja ruokala, jossa osa ryhmistä syö. Päiväkodin pihalla ulkoillaan yhdessä ja siellä on erilaisia leikkitelineitä ja -välineitä. Alusta on muokattu ja suhteellisen tasainen, eikä siellä ole esimerkiksi puita tai pensaita. Niinpä retkeilyn käyttäminen toimintaympäristön monipuolistamiseksi onkin hyvä tapa.

Yhteistyöryhmällämme on vakituinen metsäretkipaikka päiväkodin lähistöllä, jossa pienryhmät retkeilevät yleensä vuoroviikoin. Kävelymatkan päässä oleva metsä on lapsille entuudestaan tuttu. Ryhmän retkialueella metsästä löytyy erilaisia maastonmuotoja ja ympäristöjä. Siellä on avokalliota, varpuja, isoja puita, maapuita, siirtolohkare ja soinen alue, johon kertyy vettä. Lapset kutsuivat tätä lammeksi. Yhteistyöryhmämme retkipaikassa toteutuu hyvin leikittävyys ja toiminnallisuus. Siellä on erilaisia piilopaikkoja ja eri tasoista maastoa, mikä innostaa hippaleikkeihin ja kehittää motorisia taitoja monipuolisuudellaan. Havainnointiin löytyy erilaisia luonnon materiaaleja. Huomasimme, että lapset leikkivät metsässä spontaanisti yhdessä ja innostuivat tutkimaan luonnonesineitä ja -ilmiöitä. Eräs lapsi esimerkiksi pohti keppien putoamista ja ”syntymistä” - milloin keppi on oksa ja mistä keppi on tullut.

5.2 Opinnäytetyön suunnittelu

Saimme yhteistyötahon helsinkiläisestä päiväkodista, joka oli kiinnostunut toteuttamaan ympäristökasvatukseen liittyvää opinnäytetyötä kanssamme. Toteutimme opinnäytetyön yhteiskehittämisen menetelmällä, käyden vuoropuhelua työyhteisön kanssa. Yhteisessä keskustelussa nousi esiin lasten kielen oppimisen haasteet ja päädyimme toteuttamaan kielenrikastumista tukevan materiaalin päiväkodin käyttöön. Saimme muilta osin vapaat kädet retkien teemojen toteutukselle.

Paneuduimme harjoituksia suunnitellessamme erilaisiin ympäristökasvatuksen menetelmiin, materiaaleihin ja kirjallisuuteen. Lähdimme mukaan yhteistyöpäiväkodin pienryhmän metsäretkille yhteensä neljä kertaa. Jokaiselle retkikerralle suunnittelimme harjoituksen, jonka toteutimme yhdessä lasten kanssa.

Pidimme ennen jokaista retkeä suunnittelukokouksen ja jaoimme tehtäviä. Lapsia havainnoidessamme jaoimme ryhmän osaryhmiin, jotta jokaista lasta tulisi seurattua. Vaihtelimme keskenäisiä ohjausrooleja harjoituksia toteutettaessa. Ryhmän varhaiskasvatuksen opettaja ja hoitaja olivat tukenamme ryhmän innostamisessa tehtäviin.

5.3 Retkien toteutus

Retkillä havainnoimme lasten mielenkiinnon kohteita ja otimme niitä huomioon tulevien tehtävien suunnittelussa. Esimerkiksi hyönteiset tuntuivat kiinnostavan lapsia, joten seuraavan retken teeman suunnittelimme hyönteisten ympärille. Pyrimme tekemään materiaalista sellaisen, että se huomioi jokaisen lapsen yksilönä ja on monipuolisesti hyödynnettävissä eri toimintaryhmillä, sillä halusimme, että siinä näkyisi varhaiskasvatuslain (L 240/2018) ja yhdenvertaisuuslain (L1325/2014) periaatteet.

Opinnäytetyön liitteenä on materiaali, joka sisältää neljä harjoitustehtävää. Suunnittelimme tehtävät kielenrikastamisen näkökulmasta ja mahdollisimman monipuolisesti erilaisia menetelmiä käyttäen. Tavoitteena oli tarjota erilaisille lapsille erilaisia mahdollisuuksia kiinnostua aiheesta ja toiminnasta sekä toisaalta antaa kasvattajille esimerkkejä erilaisista toteuttamismahdollisuuksista. Ne sisältävät sekä yksilö-, pari- että ryhmätyöskentelyä. Huomioimme vuodenaikojen vaihtelevuutta suunnittelemalla harjoituksia myös syksyyn ja talveen. Ensimmäinen tehtävä oli kognitiivista ajattelua ja ohjeiden hahmottamista vaativa tehtävä, jossa rakennettiin maja eläimelle ohjeiden mukaisesti. Toinen ja kolmas tehtävä sisälsivät taiteellisuutta ja visuaalista hahmottamista. Neljäs tehtävä perustui tarinallisuuden ja se toteutettiin draamaharjoituksen muodossa.

Testiretkien kokemusten perusteella muokkasimme ja pohdimme materiaalimme toteutusta. Kokosimme harjoitukset opinnäytetyön liitteeksi. Opinnäytetyö ja materiaali on tarkoitus julkaista kiertävän luontokoulu Naakan sivuilla sekä jakaa ympäristökasvattajien materiaalipankki MAPPA:an. MAPPA:sta materiaali on kenen tahansa kasvattajan saatavissa. Materiaali annetaan myös sovitusti yhteistyöpäiväkodin käyttöön. Liitteessä jokainen retki-idea esitellään mahdollisimman konkreettisesti, jotta se olisi helppokäyttöinen ja selkeä. Jokaisen retken kohdalla luetellaan ensiksi tavoitteet, joita harjoitus tukee. Lisäksi kerrotaan tarvittavat materiaalit ja esivalmistelut. Liitteeseen on lisätty kuvia, jotka helpottavat hahmottamista ja tuovat väriä tekstin sekaan.

5.4 Arviointi

Saimme toteutukselle varsin laajat raamit ja keskityimme kielenrikastamisen näkökulmaan ympäristökasvatuksen menetelmin. Jokaisen retken toteutuksen jälkeen keskustelimme keskenämme ja refleктоimme menetelmän toimivuutta. Kysyimme myös suullisesti palautetta ja arviota retkellä mukana olleilta kasvattajilta. Lasten kokemukset ja palaute kerättiin lähinnä omien havaintojemme pohjalta sekä loppupiiirissä kommentteja kyselemällä.

Pohdimme materiaalin rakennetta omien havaintojemme pohjalta ja keskustelimme siitä myös yhteistyötahon kanssa. Teimme tarvittavia muokkauksia palautteen mukaan, jotta materiaali olisi mahdollisimman käytännöllinen ja monipuolinen. Materiaalin valmistuttua pyysimme vapaamuotoisen kirjallisen arvioinnin ryhmän kasvattajilta ja päiväkodin johtajalta. Toivoimme kommentteja ja arviointia erityisesti materiaalin toimivuudesta ja käytettävyydestä sekä mahdollisia havaintoja lasten kokemuksista retkien ja tehtävien suhteen. Ryhmän varhaiskasvatuksen opettajalta ja hoitajalta emme saaneet kirjallista loppuarviota, mutta suullinen palaute retkien yhteydessä oli kannustavaa. Päiväkodin johtaja kommentoi arviossaan materiaalia tärkeäksi ja innostavaksi. Hänen mukaansa lasten kieli on paikoin köyhää ja siten kieleen keskittyvä materiaali erittäin tervetullutta. Toteuttamamme materiaali tukee sekä monikielisiä lapsia että heitä, joilla on jostakin muusta syystä tarvetta kielen monipuolistamiselle. Kielenrikastamisen tarve ei ole vain monikulttuuristen tai -kielisten lasten asia, vaan palvelee kaikkia ryhmän lapsia.

6 POHDINTA

Meistä hieno tavoite varhaiskasvatuksessa on, että jokaisella lapsella tulisi olla tasavertaiset mahdollisuudet leikkiä monipuolisissa oppimisympäristöissä ja oppia siten taitoja leikin ja ilmaisun kautta. Luontoympäristö tarjoaa tasa-arvoisen oppimisympäristön kaikille lapsille. Luonnossa leikit on mahdollista muodostaa spontaanisti, eivätkä ne ole leikkivälineisiin tai rakennettuihin leikkilaineisiin sidottuja. Luontoympäristö tukee siten monipuolisempia leikkejä ja leikkiryhmät muodostuvat joustavammin. Luontoympäristö tukee monipuolisesti lapsen taitojen kehitystä ja ilmaisun rikastumista. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, s. 71–74.)

Kuvatuki ja konkreettiset asiat tukevat kielenoppimista. Käytimme kuvakortteja osassa harjoituksia. Pesänrakennustehtävässä ne havainnollistivat pesässä asuvaa eläintä ja kuvalliset ohjeet autoivat pesäpaikan ja -materiaalin ymmärtämisessä. Kuvia käytettiin myös mallina hyönteisten rakennustehtävässä, jotta lasten olisi helppo mallintaa rakentamaansa hyönteistä. Huomasimme, että lapset olivat kiinnostuneet lajikorteista ja kuvat auttoivat ymmärtämään käsitteitä ja pohtimaan eläinten eroavaisuuksia. Harjoitusten aikana lapset tekivät tarkkoja havaintoja tunnustellessaan luonnonmateriaaleja ja miettiessään värejä luonnon asioissa. Kuvatuki ja innostavat ympäristökasvatusharjoitukset tukevat sekä monikielisten lasten kielenkehitystä ja rohkaisevat myös heitä, joilla on muusta syystä puhumisen haasteita. Luontokasvatuksessa on helppo konkretisoida käsitteitä paitsi kuvilla, myös koskettelemalla. Lapsen mieleen jää sekä tuohi sana, että sen tunto ja väri, kun tuohen palaa kierrätetään ryhmässä.

Monet tutkijat ovat todenneet, että luonnossa liikkuesssa ja leikkiessä yhdessä toimiminen rohkaisee puhumaan ja havainnot rikastavat mielikuvitusta. (Norling & Sandberg 2015, s. 1–16) Luontoympäristö tarjoaa uudenlaisia virikkeitä päiväkotitarjen ja sisäleikkien lisäksi. Nordling ja Sandberg kertovat artikkelissaan, kuinka lasten leikit ja leikkiryhmät muuttuivat päiväkodin pihalta lähdettäessä. Tämä tarjoaa monipuolisuutta ja uusia mahdollisuuksia vuorovaikutukselle sekä

havaintojen kohteille, mikä osaltaan tukee kielen kehittymistä ja rikastumista. (Norling & Sandberg, 2015, s. 8–9).

Koimme, että opinnäytetyössä toteutui yhdenvertaisuuslain periaatteet (L 1325/201), jotka osoittavat, että jokaisella lapsella tulisi olla oikeus luontosuhteen kehittämiseen ja erilaisiin elinympäristöihin tutustumiseen. Siksi on hienoa, että yhteistyöryhmällämme on oma, monimuotoinen metsäpaikka.

6.1 Pohdintaa kehittämisprosessista

Opinnäytetyön prosessin aikana toteutimme neljä retkeä, joilla suurimmalla osalla oli mukana samat lapset. Pääsimme seuraamaan lasten kehitystä ja lapset tutustuivat meihin. Opimme myös tuntemaan lapsia, joten pystyimme ottamaan heidän erilaiset persoonansa ja mielenkiinnonkohteensa huomioon retkiä suunnitellessa.

Omassa toiminnassamme annoimme jokaiselle vuoron esitellä työtään ja kuuntelimme lasten oivalluksia ja päätelmiä esimerkiksi, kun lapset olivat muodostaneet eläimiä luonnonesineistä. Käytimme aikaa käsitteiden muistelemiseen kuten oksa, käpy ja kivi – ja esittelimme luonnonesineet keskustellen lasten kanssa. Selvensimme siten jo lasten itse tekemiä havaintoja. Lisäksi tuimme käsitteiden ja lajien oppimista kuvakorteilla. Oppimista innosti myös lasten oma kiinnostus. Hyönteiset valikoituivat tehtäväksi yhteistyöryhmämme lasten kiinnostuksen pohjalta. Pääajatuksena oli toteuttaa ja havainnoida, emmekä vaatineet tiettyjen käsitteiden oppimista, vaan ne tulivat kokemuksien kautta. Jälkikäteen mietimme, että lasten mielipiteitä olisi voinut kerätä myös hieman suunnitellummin. Tällöin lasten mielenkiinnon kohteet olisivat tulleet ehkä eri tavalla esiin, kuin vain meidän aikuisten havainnoimina. Lasten mielipiteiden keräämiseen olisi voinut käyttää myös enemmän aikaa. Jokin kirjallinen tapa tai muu dokumentointi olisi voinut jättää siitä konkreettisemmän jäljen.

On tärkeää, että suuri lapsiryhmä jaetaan pienryhmiin toiminnoissa, sillä se tukee eritaitoisten lasten oppimista. Meidän yhteistyöryhmässämme oli 9 lasta, usein vain 7–8 lasta. Havaintojemme mukaan pieni ryhmäkoko innosti lapsi selvästi monipuolisiin yhteisleikkeihin, joissa kaikilla oli rooli. Monien puhe rohkaistui metsäretkillä ja myötävaikutusta oli varmasti pienryhmätoiminnalla. Myös varhaiskasvatuksenopettaja tuki havaintoamme ja kertoi, että lasten sanavarastoon tuli retkien yhteydessä paljon uutta sanastoa, jota hän havaitsi lasten käyttävän yhteistyöretkienkin ulkopuolella meidän poissa ollessamme.

Materiaalia tehdessämme pyrimme vielä tarkemmin pohtimaan eri tehtävien tavoitteita ja oppimistarkoituksia. Tehtävistämme hyönteisten rakentaminen luonnonesineistä tuki hahmottamista ja jonkin verran matemaattisia valmiuksia. Pesätehtävä tuki paikan hahmottamista. Kummassakin tärkeää oli myös vuorovaikutus parin kanssa, koska toimittiin pareittain. Värитеhtävässä pääteemana oli luovuuteen innostaminen ja spontaani taiteilu väreillä. Lapset tekivät myös vertailua ympäristön luonnonasioiden ja kerättävien kukkien ja marjojen välillä.

Yhteistyö päiväkodin ja ryhmän kasvattajien kanssa oli sujuvaa, mutta vuoropuhelua olisi voinut myös lisätä. Sekä päiväkodin johtaja että ryhmän kasvattajat olivat innoissaan opinnäytetyömme aiheesta kielenrikastamisen ja ympäristökasvatuksen yhdistämisestä. Työtämme ei juurikaan ohjattu etukäteen, vaan saimme vapaat kädet toteutukselle. Palautetta kysyessä he olivat erityisen tyytyväisiä erilaisiin toteutuksiin harjoituksissa. Retkillä yhteistyö kasvattajien kanssa toimi hyvin, ja muut aikuiset olivat tukemassa harjoitteiden ohjausta ja rohkaisemassa lapsia. Retkien päätteeksi keskustelimme heidän kanssaan kyseisestä harjoituksesta ja ajatuksistamme seuraavan retken teeman suhteen. Saimme tällöin palautetta ja kommentteja työskentelystä, mutta retkien välillä vuorovaikutus oli lähinnä satunnaisia sähköposteja ja retkien ajankohdista sopimista.

Retkien jakautuminen sekä keväälle että syksyille tarjosi mahdollisuuksia monipuolisille, vuodenaikoihin liitetyille harjoituksille. Toisaalta tiheämpi retkien väli ja säännöllisyys olisi tukenut meidän kiinnittymistämme ryhmään ja lapsille tutuksi tulemistä. Nyt olimme satunnaisesti vierailevia, lasten ja päiväkodin ulkopuolisia aikuisia. Tämä vaikutti luonnollisesti esimerkiksi lasten ja meidän väliseen

yhteyteen, sillä tuttuus luo turvallisuuden tunnetta ja siten myös vapautuneempaa vuorovaikutusta. Myöskään harjoitusten ja niiden teemojen laajentaminen arkeen tai lasten havainnointi retkien ulkopuolella ei ollut mahdollista.

Tarkoituksenamme ja tavoitteenamme oli luoda kielenrikastamisen harjoitusmateriaali ympäristökasvatuksen menetelmin. Halusimme materiaalin olevan innostava ja monipuolinen sekä kaikkien käytettävissä. Saamamme palautteen perusteella materiaali on tässä onnistunut.

6.2 Pohdintaa eettisyydestä ja luotettavuudesta

Tutkimuseettinen neuvottelukunta on kirjannut ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen yleiset eettiset periaatteet, jotka koskevat kaikkia Suomessa tutkimusta tekeviä. Näitä perusperiaatteita ovat tutkittavan ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja yksilön perustuslain mukaisten oikeuksien noudattaminen, aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön sekä luonnon monimuotoisuuden kunnioittaminen ja tutkimuksen toteuttaminen niin, ettei siitä aiheudu haittaa tai merkittäviä riskejä tutkimuskohteelle. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019.) Tutkimuseettiset perusperiaatteet koskevat luonnollisesti myös lapsia, mutta alaikäisten kanssa toimimiseen liittyy lisäksi erityishuomioita. Yhteistyöryhmämme lapset ovat alle 15-vuotiaita, joten tutkimukseen tarvitaan huoltajan suostumus. Koska emme kerää lapsista henkilö- tai muitakaan tunnistettavia tietoja, riittää tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan huoltajien informointi. Tämä on tehty ryhmän varhaiskasvatuksenopettajan toimesta sähköisesti.

Varhaiskasvatuksenopettajien liitto on julkaissut varhaiskasvatuksenopettajien eettiset ohjeet, joiden perusarvoina ovat tasa-arvoisuus, vastuullisuus ja totuudellisuus sekä ihmisarvon kunnioittaminen (Varhaiskasvatuksenopettajien liitto, 2020). Nämä näkyvät opinnäytetyön materiaalissa siten, että kannustamme kohtaamaan jokaisen lapsen yksilöllisesti ja antamaan jokaiselle mahdollisuuden tulla kuulluksi. Opinnäytetyömme ottaa huomioon lasten turvallisuuden, niin fyysisellä, psyykkisellä kuin sosiaalisella tasolla. Olemme perehtyneet

varhaiskasvatusta ohjaaviin lakeihin sekä käytäntöihin ja tunnemme varhaiskasvatusikäisten lasten kehitysvaiheet ja erityispiirteet.

Opinnäytetyötämme arvioitiin säännöllisesti koko prosessin ajan muiden opiskelijoiden, opettajien sekä ryhmän varhaiskasvattajien toimesta. Reflektoimme myös jatkuvasti omaa toimintaamme ja keskustelemme opinnäytetyöstä keskenämme, joka vahvistaa eettisyyden toteutumista. Teimme itsellemme muistiinpanoja opinnäytetyön prosessin vaiheista ja toiminnastamme. Muistiinpanoissamme ryhmän lapset eivät olleet ulkopuolisen tunnistettavissa ja ne hävitettiin asianmukaisesti heti kun mahdollista.

6.3 Pohdintaa ammatillisesta kasvusta

Sosionomin kompetenssit varhaiskasvatuksessa ohjaavat ammatillisuuttamme kaikessa toiminnassamme ja näkyvät siten myös opinnäytetyömme toteutuksessa. Olemme halunneet keskittyä materiaalin tuottamiseen ja retkillä lasten havainnointiin. Halusimme luoda materiaalin ja harjoituksia, joissa yhdenvertaisuuden periaatteet ja lapsen yksilöllinen huomioiminen ja osallisuus toteutuisivat.

Varhaiskasvatusta ja sen järjestämistä ohjaavien normien ja lainsäädännön tuntemus toteutui, kun pohdimme varhaiskasvatuslaissa näkyvää yksilöllisyyden ja erilaisuuden kunnioittamista sekä monipuolisen ympäristösuhteen merkityksen ymmärtämistä. Asiakastyössä on tärkeää leikin merkityksen ymmärtäminen ja lasten vertaissuhteiden tukeminen lapsen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteinä (Arene. Sosionomi (AMK) varhaiskasvatuksessa – varhaiskasvatuksen sosionomin ammatillinen osaaminen). Meidän työssämme tämä toteutui siten, että annoimme lapsille aikaa leikkiä vapaasti metsässä jokaisella retkellä. Silloin saatoimme havainnoida lasten toimintaa ja kielen käyttöä eri tilanteissa. Havainnointi opetti pohtimaan yksilöiden eroavaisuuksia ja tapoja ilmaista itseään.

Loppuvaiheen opiskelijoina ja laajasti jo varhaiskasvatuksessa toimineina ja työskennelleinä koimme kehittyvämme yhä paremmiksi ammattilaisiksi alallemme. Erityisesti saimme harjoitusta ohjaukseen, toiminnan suunnitteluun ja lasten

monipuoliseen havainnointiin. Materiaalin suunnittelu pedagogisesti perustellen sekä sen muokkaaminen lapsilähtöisesti kehittyi opinnäytetyön aikana.

6.4 Johtopäätökset ja jatkokehittämisen ideat

Retkillä lapset oppivat kuuntelemaan antamiamme ohjeita ja harjoittelivat pienryhmissä toimimista. Osalle pienryhmätyöskentely oli haasteellista ja keskittymisen herpaantui tai parista ei muistettu pitää huolta. Harjoitukset innostivat lapsia tutustumaan eläimiin ja eliöryhmiin. He myös oppivat selkeästi eläinten nimiä, luonnonasioiden käsitteitä ja laajensivat muutenkin sanavarastoaan.

Harjoituksia toteuttaessa näkyivät lasten yksilölliset erot. Kuitenkin kaikki rohkaistuivat puhumaan enemmän tehtävien aikana. Joidenkin oli vaikeaa eläytyä draamaan, mutta he saattoivat keskittyä taiteelliseen luonnonesineiden asetteluun. Toiset osallistuivat keskusteluun monisanaisesti, kun taas toiset osallistuivat vähäpuheisemmin, mutta innostuneesti.

Havaintojemme mukaan toiminnallisuus myötävaikutti innostumiseen. Lapset leikkivät yhteisesti piilo- ja juoksuleikkejä ohjaajan innostamina. Viimeisellä retkellä ryhmä keskittyi leikkimään monimutkaisempia yhteisleikkejä ja ratkomaan ongelmia yhdessä. Myös paikan turvallisuus ja toisto rauhoitti lapsia, loi tuttuuden tunnetta sekä auttoi keskittymään. Varhaiskasvatuksen opettaja kertoi, että lapset käyttivät sanastoa rikkaammin myös retkien ulkopuolella ja innostuivat aiheistamme, toteuttaen niitä myös keskenään vapaassa leikissä.

Materiaalimme on vain pintaraapaisu aiheeseen ja toteutimme ryhmän mukana yksittäisiä retkiä. Tämän takia varsinaista pitkäaikaisseurantaa ja vaikuttavuusarviointia aiheesta ei varsinaisesti voi, eikä ole tarkoituskaan, tehdä. Mikäli olisi ollut mahdollista seurata ryhmää eri tiloissa ja eri toiminnoissa, olisimme voineet toteuttaa ympäristöprojektin ja kenties arvioida oppimista laajemmin. Esimerkiksi kielitaidon ja sanaston rikastuminen on monen asian summa, joten retkien materiaalin vaikutusta sen suhteen on tässä tapauksessa haastavaa todeta.

Jatkokehittämisen näkökulmasta harjoituksia voisi soveltaa laajemmin eri ikäryhmille. Niiden teemoja voisi tuoda laajemmin päiväkodin tiloihin ja arjen toimintoihin. Projektiluontoinen toteutus mahdollistaisi teemaan syventymisen yksittäistä retkeä tarkemmin. Samalla se tarjoaa entistä paremmat mahdollisuudet lasten osallisuuden tukemiselle.

LÄHTEET

- Arvola, O. (2021). *Varhaiskasvatus eri kieli- ja kulttuuritaustaisten lasten osallisuuden ja oppimisen mahdollistajana*. (Väitöskirja, Turun Yliopisto)
Saataavilla <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/152202/AnnalesB539Arvola.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Arene. Sosionomi (AMK) varhaiskasvatuksessa- varhaiskasvatuksen sosionomin ammatillinen osaaminen. Saataavilla https://dialogi.diak.fi/wp-content/uploads/sites/8/2019/05/Varhaiskasvatuksen_sosionomi_15032019_LOPPUESITYS.pdf
- Alisaari, J. Monikielisyiden tukeminen varhaiskasvatuksessa. Saataavilla [https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/monikielisyiden tukeminen varhaiskasvatuksessa.pdf](https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/monikielisyiden_tukeminen_varhaiskasvatuksessa.pdf)
- Arkkila, E., Smolander, S. & Laasonen, M. (2013). Monikielisyys ja kielellinen erityisvaikeus. Saataavilla 25.8.2022 https://www2.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/arkkila_2013_monikielisyys_ja_kielellinen_erityisvaikeus.pdf
- Cantell, H. & Koskinen, S. (2004). *Ympäristökasvatuksen käsikirja*. PS Kustannus. Jyväskylä
- Cantell, H., Aarnio-Linnanvuori, E. ja Tani, S. (2020). *Ympäristökasvatus Kestävän tulevaisuuden käsikirja*. PS Kustannus. Jyväskylä.
- Catling, S. (2003). *Curriculum contested: primary geography and social justice*. Oxford Brookes university public lecture series 2002-2003.
- Enkenberg, J, Linjenström, A. & Vartiainen, H. 2014: *Oppiminen oppimisen aihioita rakentamalla, Case forest pedagogiikka*. Saataavilla 7.1.2023. <https://www.slideshare.net/JormaEnkenberg/finland-teacher-manual-2>
- FESuomi. Saataavilla <https://feesuomi.fi/vihrealippu/>

- Fågel, R. , Jussila, V. ja Sarkkinen, S. (2021) (toim.): Ilo kasvaa ulkona. Sykli. Ulvila
- Halme, K. (2011). Maahanmuuttajataustaisten lasten kielikasvatus varhaiskasvatuksesta esiopetukseen. Teoksessa M. Nurmilaakso & A-L. Välimäki (toim.) *Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa*. (s. 86–102). (Terveystieteiden tutkimuskeskus). Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80046/d9e0eb99-ef75-4704-a185-14aa8cbf9366.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Helenius, A. & Korhonen, R. 2011. Leikistä kieleen. Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki, A-L. (toim.) *Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa*. Helsinki. Unigrafia Oy.
- Helsingin kaupunki (2022), Helsingin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma. Saatavilla https://www.hel.fi/static/liitteet-2019/KasKo/vare/Helsinki_Vasu_FI.pdf
- Kangassalo, M. 2004. Tutkiva oppiminen. Teoksessa Niinikangas, L. (toim.) *Kotipihasta maailmalle. Ympäristökasvatuksen karttakirja*. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy, s. 28–42
- Kaure, M. & Rauhala-Vaahervaara, S. Kielenkehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa – Teoriatietoa ja käytännön vinkkejä. Saatavilla <https://peda.net/kaustinen/varhaiskasvatus/erityiskasvatus/puheterapia/ktv2:file/download/1375a9db9f5c029a62d21df8c101b5a334cc4a77/Kielenkehitys1.pdf>
- Kiertävä Luontokoulu Naakka: saatavilla 8.6.2022. www.kiertavaluontokoulu.fi
- Korkeamäki, R-L. 2011. Kieli ja vuorovaikutus oppimisympäristössä. Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki, A-L. (toim.) *Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa*. Helsinki. Unigrafia Oy.
- Koskinen, S 2010. Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina. Ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen. Helsinki. Nuorisotutkimusseura.
- Kyttä, M. 2003: Children in outdoor contexts. Affordances and independent mobility in the assessment of environmental child friendliness. Helsinki University of Technology, Centre for urban and regional studies. Espoo: Otavamedia Oy.

L1325/2014 Yhdenvertaisuuslaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

L540/2018 Varhaiskasvatuslaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540#Pidm45949345072704>

Lindberg, P. 2011. Kieli ja visuaalinen ympäristö. Teoksessa Nurmilaakso, M. & Välimäki, A-L. (toim.) *Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa*. Helsinki. Unigrafia Oy.

Malinen, H. (2019) *Anna lapselle ääni*. PS-kustannus.

Mappa, i.a: saatavilla 8.6.2022. <https://mappa.fi/fi/etusivu>

Niiranen, L. (2020). Opas 3–5-vuotiaiden lasten kielenkehityksen tukemiseen. (Opinnäytetyö, Satakunnan ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma) Saatavilla https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/348190/Niiranen_Laura.pdf.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Nikoldin, J., Kokkonen, A & Viberg, K. (2013), toim. Yhteinen Käsitys, kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen sanasto ja käytännöt. Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus Oy 2013. Tallinna

Norling, M. & Sandberg, A. (2015). Language Learning in Outdoor Environments: Perspectives of preschool staff. Peer reviewed article, vol 9(1) p. 1-16.

Palmer, J. (1998): Environmental education of the 21 century: theory, practice, progress and promise. London: Routledge.

Parikka-Nihti, M. & Suomela, L. (2014). Iloa ja Ihmettelyä, Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. PS Kustannus. Jyväskylä.

Pihlaja, P. (2018). Ryhmä erilaisten lasten kasvupaikkana. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) 2018. Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus. s. 79–93.

Polvinen, K., Pihlajamaa, J. & Berg, P. 2012. Luonnosta hyvinvointia lapsille ja nuorille kuvauksia luonnon hyvinvointivaikutuksista, palveluista ja malleista palveluiden kehittämiseen. 7.01.2023 https://media.sitra.fi/2017/02/27174148/Luonnosta_hyvinvointia_lapsille_ja_nuorille-2.pdf

- Raittila, R. 2012. Ympäristökasvatus on lasten toimintaa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 2., painos. Juva: PSkustannus, s. 208–218.
- Pratt, R. 2010: Practical possibilities and pedagogical approaches for early childhood education for sustainability. Teoksessa Davis J. (toim) Young children and environment. Early education for sustainability. Cambridge: Cambridge university press, p. 104–149
- Smolander, S. (2020). Monikielisyyteen ja -kulttuurisuuteen kasvaminen. Teoksessa Haapola-Niemitalo, E., Haapala, S. & Ukkola S. (toim.) Lapsen kielen kehitys. Vuorovaikutuksen, leikin ja Luovuuden merkitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sotkanet. Varhaiskasvatus. Varhaiskasvatus pähkinänkuoressa. Kaikki kunnan varhaiskasvatukseen osallistuneet 31.12., % 1–6-vuotiaista (-2020). Saatavilla 9.6.2022. <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=sw7ztdZNcglA&re-gion=szZ3tTZyBwA=&year=sy5zsjbR0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0SNAPSHOT&buildTimestamp=202109301228>
- Suomen Latu. Saatavilla 8.6.2022. <https://www.suomenlatu.fi/ulkoile/lastentoiminta.html>
- Suomen ympäristöopisto Sykli. Saatavilla 2.2.2023. <https://sykli.fi/>
- Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos (2022). Aiheet. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Työn tueksi. Käsitteet. Saatavilla 23.8.2022 <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/kasitteet>
- Tilastokeskus (2021). StatFin. Väestörakenne. Kieli iän ja sukupuolen mukaan 1990-2021) Saatavilla 9.6.2022 https://pxweb2.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vaerak/stat-fin_vaerak_pxt_11rl.px/table/tableViewLayout1/
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Saatavilla 27.8.2022 https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Varhaiskasvatuksen opettajien liitto. Varhaiskasvatuksen opettajan ammattieettiset ohjeet. Saatavilla 27.8.2022

https://www.vol.fi/uploads/2020/09/6a555d2b-ammattieettiset-ohjeet_1.painos_low.pdf

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2022). Saatavilla 25.8.2022

<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet>

Willamo, R. (2004): ihminen suhteessa luontoon kirjassa Cantell, H. & Koskinen, S. 2004. Ympäristökasvatuksen käsikirja. PS Kustannus, s. 36–44. Jyväskylä.

LIITE 1. Materiaali: Kielenrikastaminen ympäristökasvatuksen menetelmin

Sisältö

- Ohjeet materiaalin käyttöön
- Harjoitukset:
 - Pesät
 - Hyönteiset
 - Sateenkaari
 - Näytelmä: Talveen sopeutuminen

Ohjeet materiaalin käyttöön

- Materiaali on suunniteltu varhaiskasvatukseen käyttöön, mutta sitä voi soveltaa myös alkuopetukseen lisäämällä harjoituksiin haastetta.
- Oleellista on, että kieltä opitaan toimiessa ja leikkimielisen tutkimuksen lomassa. Liikkuessa ja tunnustellessa sanat jäävät paremmin mieleen.
- Poimi harjoitusmateriaalista sinun ryhmällesi sopivat harjoitukset tai harjoitus. Valitse metsäpaikka tai muu luontopaikka, missä harjoituksen toteutat. Käykää aluksi leikkimässä paikassa vapaasti, jotta se tulee lapsille tutuksi. Voit toteuttaa luontokasvatusharjoituksia myös luontopaikassa, jossa säännöllisesti käynte. Anna aina mahdollisuus ja aika myös vapaaseen tutkimukseen ja leikkiin. Luontokasvatuksen tavoitteena on olla hauskaa ja vailla suorituskeskeisyyttä, samalla innostavaa ja opettavaista. Monia harjoituksia ja tuokioita voi toteuttaa ulkona, kuten lukea kirjaa, soittaa metsäsoittimilla, näyttellä ja esittää tarina. Miksi mennä ulos? Ulkona lapset innostuvat paremmin raikkaassa ilmassa ja on enemmän tilaa liikua ja käyttää ääntä, myös mielikuvitus kehittyy paremmin, kun leluina on kepejä, kiviä, käpyjä ja kuusenhavuja.
- **Materiaalin yleiset tavoitteet:** Harjoittaa lasten monipuolista osallisuutta luonnossa. Kannustaa vuorovaikutukseen lähiympäristön sekä ryhmän toisten lasten ja henkilökunnan kanssa. Luoda mielikuvitusta hermistäviä toiminnallisia harjoituksia, jotka innostavat tutkimaan luontoa monin aistein. Tuoda lasten kielenkäyttöön uusia termejä ja rikastaa näin heidän sanavarastoaan sekä antaa sanat käsitellä luonnon ilmiöitä ja materiaaleja.
- **Hyvä luontopaikka varhaiskasvatukseen näkökulmasta:** Turvallisen matkan päässä lähtöpaikasta, ei esimerkiksi kovin montaa tienylytystä. 1-2 km päässä päiväkodilta/koululta, jotta lapset jaksavat kävellä sinne usein. Monipuolinen ympäristö, jotta siellä voi harjoittaa erilaisia taitoja. Erilaiset maastonmuodot ja esimerkiksi kivet sekä kaatuneet puut tarjoavat mahdollisuuden tasapainon kehittymiselle. Aukeiden ja kasvillisuuden vuorottelu mahdollistaa erilaisten harjoitteiden toteuttamisen sekä houkuttelevat leikkimään monipuolisesti esimerkiksi tarjoamalla piilopaikkoja

Pesät

Tavoitteet:

- Lapsi oppii havainnoimaan ja pohtimaan eri eläinten suojien rakennustapoja ja -materiaaleja.
- Lapsi oppii käyttämään luonnonmateriaaleja suojan rakennuksessa.
- Lapsi oppii pohtimaan kortissa mainitun paikan ja materiaalien yhteyttä ympäristöön.

Tarvikkeet:

- Eläinkortteja, esim. muurahainen, kyy, kettu, orava, talitiainen, hiiri, harakka
 - Muutama vaihtoehto enemmän kuin lapsia ryhmässä, jokaiselle parille oma kortti.
- Vaalea kangas
 - Eläinkorttien taustapuolelle on ohjeistettu kuvalla mihin eläimen pesä tehdään: esimerkiksi kivi – kiven päälle, puu – puun alle jne.

Alkuvalmistelut ennen retkeä: korttien tulostus, valinta ja laminointi

Pesät

Retkellä:

- Ohjaaja levittää eläinkortit kankaalle. Hän ohjeistaa lapsiryhmän istumaan kankaan ympärille niin, että parit ovat vierekkäin.
- Jutellaan yhdessä, mitä eläimiä on kankaalla. Lapsiparit valitsevat oman eläimen ja katsovat pesäohjeen taustapuolelta.
- Ohjaajat pyrkivät innostamaan lapsia lähtemään toimintaan sekä antavat tarvittaessa suuntavinkkejä ja huolehtivat, ettei kukaan mene liian kauaksi tai hukkaa pariaan.
- Pyritään siihen, että lapset toteuttavat pesät omalla tavallaan ja itse valitsemistaan materiaaleista, vaikka paikka on määritelty.
- Eläinkortti lasketaan pyydettyyn paikkaan ja pesä tehdään kortin päälle tai ympärille; kortti voi olla myös pesän päällä, jos lapset eivät halua peittää sitä.
- Kun pesälle on löydetty hyvä paikka, parit rakentavat pesää 10-15 minuuttia.
- Lopuksi kierretään katsomassa muiden pesiä ja keskustellaan mihin ja mistä luonnonmateriaaleista ne on rakennettu. Käydään myös läpi kuka siellä asuu.

Hyönteiset

Tavoitteet:

- Lapsi innostuu tutkimaan hyönteisten erilaisuuksia
- Lapsi oppii nimeämään käsitteitä ja luonnon-
osia kuten keppi, kivi, kaarna, tuohi jne.
- Lapsi oppii hahmottamaan hyönteisten osia ja luo
maan mielikuvia
- Lapsi oppii toimimaan ryhmässä ja kommuni-
koimaan ajatuksistaan
- Rikastaa lasten puhetta erilaisilla käsitteillä

Alkuvalmistelut:

- korttien tulostus ja laminointi,
mahdollisesti lisäkivien tai muiden luonnon-
esineiden kerääminen, jotta materiaalia
on monipuolisesti saatavilla.

Tarvikkeet:

- laatikoita ja kangaskappaleita lapsi-
pareille, hyönteiskortteja, luonnonmateriaaleja ja
imiiksi kerättyä (kiviä, keppejä, kaarnaa,
tuohia, neulasia, tammenterhoja ym.)

Hyönteiset

Retkellä:

- Ohjaaja levittää tuomiaan luonnonmateriaaleja
lähiympäristöön tai kerää niitä lasten saataville luonnosta.
- Levitetään ympyrään parien mukainen määrä pieniä
kankaita, joiden keskelle on aseteltu laatikoita. Jokaisessa
laatikossa on jokin luonnonesine, esimerkiksi kivi. Lapset
asettavat kankaiden luokse ja keskustellaan mitä esineitä
laatikoissa on.
- Ohjaaja jakaa ryhmän lapsipareihin. Toinen parista etsii
esimerkiksi kiviä (haettavien esineiden määrää ei ole
tarpeellista määritellä, innostuessaan lapset tuovat 1-5
esineitä kerralla) "kivilaatikkoon" ja toinen parista keppejä
"keppilaatikkoon".
- Kun jokaisessa laatikossa on eri esineitä monipuolisesti,
lapset asettuvat oman kankaansa luokse. Ohjaaja jakaa
laatikoiden viereen erilaisia hyönteiskortteja.
- Lapsipari valitsevat itselleen hyönteisen, jota alkavat
muodostaa kerätyistä luonnonesineistä omalle
kankaalleen.
- Hyönteisten valmistuttua kierretään ryhmänä katsomassa
jokaisen rakentamat hyönteiset ja tehdään niistä
havaintoja.

Sateenkaari

Tavoitteet:

- Lapsi oppii havainnoimaan luonnossa esiintyviä värejä ja nimeämään niitä.
- Lapsi innostuu muodostamaan väreistä mielikuvituksellisia hahmoja.
- Lapsi syventää tietojaan eri luonnonosien nimistä kuten kääpä, terho, kuusenkäpy, männynkäpy, neulainen jne.
- Lapsi harjoittaa taiteellista ilmaisua ja visuaalista hahmottamista.

Alkuvuvalmistelut ennen retkeä:

- Esimerkkivärien kasaaminen: kartonkia, maalien värikarttaliuskoja, paperia tms.
 - Jos retkiympäristössä on vain vähän värejä, ohjaaja kerää etukäteen värikkäitä luonnonmateriaaleja käyttöön. Vaihtoehtoisesti niitä voidaan kerätä myös yhdessä matkalla.

Tarvikkeet:

- Värikarttaliuskoja ja munakkenoja/rasioita, valkoinen kangas.

Sateenkaari

Retkellä:

- (Ohjaaja levittää lähiympäristöön keräämiään erivärisiä luonnonesineitä.)
- Osa luonnonesineistä ja väriuskat eri väreistä levitetään kankaalle.
- Lapset asettuvat kankaan ympärille ja jutellaan, minkävärisiä esineitä löytyy kankaalta ja mitä ne ovat. Jokainen lapsi saa itselleen oman munakennon tai rasian.
- Lapset hajaantuvat keräämään munakennon/rasiaan mahdollisimman monta eri väristä luonnonesinettä ympäristöstä. Lapsille ohjeistetaan, että saa kerätä vain irrallista materiaalia: marjoja, lehtiä, keppejä, neulasia; jäkälää tai sammalia vain, jos ne ovat irrallisessa esineessä kiinni.
- Keräämisen jälkeen lapset muodostavat yhdessä materiaaleistaan kankaan päälle taideteoksen, esimerkiksi sateenkaaren, kukan jne. Taidetyöskentelyä jatketaan lasten innostuksen mukaan.
- Harjoituksessa voidaan käyttää myös mallikuvia, jotka voivat helpottaa taiteilemistä.

Näytelmä talven tapahtumista ja sopeutumisesta

Tavoitteet:

- Lapset oppivat toimimaan tarinan mukaisesti ja reagoimaan toisten toimintaan.
- Lapset keskittyvät kuuntelemaan ohjaajan kuvailua ja eläytymään rooliinsa.
- Kerronnan kautta voidaan pohtia talven tulon liittyviä käyttäytymistapoja eläimillä.

Alkuvuorustelut:

- Korvien tai muiden roolimerkkien valmistus ja tarinan kerronnan pohtiminen, hyvän paikan valinta metsästä

Tarvikkeet ja ohjeet retkelle:

- Tarina syys talven tapahtumista ja eläinten sopeutumisesta talveen (esimerkkitarina liitteenä), korvia tai muita eläinpäähineitä ja rekvisiittaa esittäjille.
- Ohjaaja jakaa lapsille roolit: jänikset, mäyrä, hiiri, rastas, siili, oravat jne. Toinen ohjaaja tai harkinnan mukaan joku lapsista voi esittää talventaikojaa.
- Lasten roolit voi erottaa esimerkiksi kuminauhaan niitatulla eläinten korvilla, jotka asetetaan päähän tai muilla päähineillä ja/tai hännillä.
- Ohjaaja lukee tarinaa hitaasti ja odottaa aina välillä, että lapset ymmärtävät lähteä esittämään omaa rooliaan. Kun lapsen tai lasten esittämä rooli tulee tarinassa esille, hän hyppii, juoksee ja reagoi kuten tarinassa kerrotaan.

Talventaikojatarina 1/2

Koivun lehdet lensivät metsäpolulla. Satoi tihkua. Taivas oli harmaa ja ilmassa viuhui viileä tuuli. Orava keräsi käpyjä kuusen alle talvivarastoon. Lähellä Jänis, oravan ystävä, pomppii etsimässä vihreitä mustikanvarpuja syötäväksi. Maakuopan lähellä rastas kaiveli maasta matoja nokallaan.

Siinä kuopassa siili keräsi lehtiä kasaan ja kaivautui niiden suojaan. Ison kiven luona mäyrä kaivoi talvipesää isommaksi ja vei koloon heiniä ja lehtiä pehmikkeeksi.

Äkkiä kuusen takaa puhalsi viiltävän kylmä puhuri ja lehdet jäätyivät polulla. Orava vilkuili pelästyneenä ympärilleen. Metsäpolulle ilmestyi vihreään viittaan kääriytynyt haltiahahmo. Lehdet jäätyivät polulla haltian takaa ja edessä.

Orava värisi jännityksestä.

— Tuon täytyi olla Talventaikojaa, josta pöllö oli kertonut aiemmin syksyllä. Hän tuli metsään ennen lumen satamista ja valmisti metsän talven tulon.

Rastaan sulissa värisi ja se lensi lämmitäkseen männyn oksalle istumaan. Siellä se pohti mihin menisi kylmenevää ilmaa piiloon. Jänis pomppi kauhuissaan kuusen alle piiloon, sillä Talventaikojaa pelotti sitä.

Haltia kulki jäniksen ohitse lammen rantaan. Sinne päästyään Talventaikojaa kosketti sauvallaan vettä ja vesi jäättyi. Sitten haltia kääntyi takaisin. Jäätyneet lehdet rahisivat sen viitan alla.

Talventaikojaa hiipi polkua pitkin siilin lehtikasan luokse ja kosketti sauvallaan siilin piikkejä. Siiliä alkoi nukkuttamaan. Se kääriytyi palloksi lehtien sekaan nukkumaan talviunta.

Samoin Talventaikojaa kulki mäyrän luokse ja nukutti sen talviuneen. Mäyrä kaivautui koloonsa ison kiven luona.

Talventaikoja-tarina 2/2

Jäniksen korvat värisivät, sitä pelotti vielä enemmän. Orava laskeutui jäniksen luokse.

-Miksi sinä siellä kyykistelet ja täriset?

-En uskalla mennä polulle, kun kaikki jäätyy tuon haltian ympärillä. Siilikin taisi jäätyä?

-Ei Siili jäätnyt. Orava rauhoitteli. - Pöllö on kertonut minulle, että Talventaikoja jäädyttää maan ja veden, mutta eläimet vain nukahtavat talviuneen.

-Ai, mietti jänis, mutta sitä pelotti yhä. – Mitä minulle käy? En halua nukahtaa – Kettu voi tulla, kun nukun!

Talventaikoja lähestyi kuusta, jonka alla jänis kyhjötti. Jänis tärisi ja pomppi hermostuneena. Haltia kosketti sitä sauvallaan, mutta se ei nukahtanut. Jäniksen karva muuttui kosketuksesta valkeaksi.

Maa oli harmaa ja ruskea. Jänis katseli turkkiiaan huolestuneena, eikä uskaltanut liikkua ollenkaan.

-Kuinka voin nyt etsiä ruokaa, kun kettu näkee minut heti ruskeassa maassa!

-Odota, Orava rauhoitteli jänistä. Minusta tuntuu, että Talventaikoja aikoo vielä tehdä jotain. Katso kuinka hän tanssii hienosti!

Talventaikoja pyöri ja heilutti viittaansa. Yllättäen hän pysähtyi ja suuntasi sauvansa taivaalle ja iski sillä sitten maata. Hänen tanssiessaan alkoi sataa lunta. Valkea suojaava lumi peitti ruskean maan.

Jäniksen turkki oli samanvärinen kuin lumi ja se oli tyytyväinen lämpöiseen turkkiinsa ja uskalsi pomppia polulle Talventaikojan kuljettua kauemmaksi. Orava haki kävyn varastostaan ja söi sen.

Siili ja mäyrä tuhisivat talvipesissä ja näkivät unta keväästä. Talventaikoja hävisi kuusten suojaan.